

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 22-10-2021

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 24-10-2021

Kitap İncelemesi / Book Review

IJHE: CİLT / VOLUME 7, SAYI / ISSUE 16, S / P. 664-671.

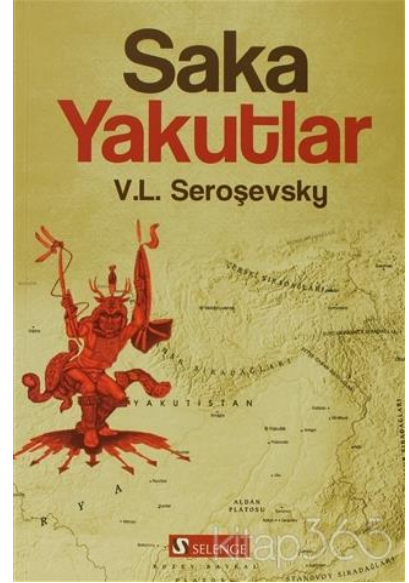
Saka Yakutlar

V. L. Seroşevsky (2019), *Saka Yakutlar* (trc. Arif Acaloğlu),

İstanbul: Selenge Yayınları 332 s., ISBN: 978-605-4944-19-4.

Serkan YÜKSEL¹

Yakutlar/ Sahalar kendilerinin ‘‘Saxa Sire’’ dedikleri ve bugün Kuzey Sibiryâ bölgesinde bulunan, Rusya Federasyonuna bağlı Yakutistan Muhtar Cumhuriyeti'nde yaşamaktadırlar. Yakutların uzak geçmişte Baykal Gölü kıyılarında yaşadıkları ve pek muhtemel Moęol veyahut bölgedeki Türk boyları tarafından Sibiryâ'nın kuzeyine sürüldükleri düşünölmektedir (Kiriřcioęlu, 1999: 9). Esasında bu kavime ‘‘Yakut’’ adını Tunguzlar vermiştir. Bölge halkı kendilerine ‘‘Saha’’ demektedir. Ses denklikleri göz önünde bulundurulduğunda ‘‘Yakut’’ isminin de ‘‘Saha’’ ismine denk geldiği göröölür. Coğrafi olarak diğer Türk topluluklarından daha uzak bir bölgede yaşayan Yakut Türklerinin dillerinde de bu duruma paralel farklılıklar mevcuttur. Genel Türkçeden ayrılan yönleri bulunan Yakut Türkçesi, Türk lehçelerinin tasnifi yapılırken de Çuvař Türkçesi ile birlikte diğer Türk lehçelerinden farklı bir kolu oluşturmuştur. Arat, lehçelerdeki bu farklılığı Yakut ve Çuvař Türkçelerinin diğer Türk lehçelerinden çok daha eski bir zamanda Ana

¹ Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, El-mek: serkanyukseleru@gmail.com ORCID:0000-0003-4685-563X.

Türkçeden ayrılmasıyla açıklamış ve bu iki lehçenin Türk dilinin tasnifi yapılırken ayrı bir grubu temsil etmesi gerektiğini belirtmiştir (Arat, 1987: 139).

V.L. Seroşevsky tarafından kaleme alınan ve Acaloğlu tarafından Türkçeye kazandırılan *Saka Yakutlar* isimli çalışmada Saha Türklerinin coğrafyası, kökenleri ve tarihleri 21 alt başlıkta incelenmiştir.

Saka Yakutlar isimli eser üç ana başlık, kaynakça ve indeks bölümlerinden müteşekkildir. Üç ana başlık şu şekildedir; *Giriş, Sahaların Güney Kökenleri, Saha/ Yakut Tarihine Kısa Bir Bakış* Eserin **Giriş** bölümü (ss. 13-16) iki alt başlıktan müteşekkildir. Bunlar;

A. *Saha Yurdunun Coğrafyası*

B. *İklim*

A. *Saha Yurdunun Coğrafyası* (ss. 13-16) başlıklı bölümde Saha/Yakut Türklerinin yaşadıkları coğrafyanın sınırları belirlenmeye çalışılmış, bölgede bulunan yaylalardan, bataklıklardan, dağlardan bahsedilmiştir. Bunun yanında bölgedeki sulak alanların çokluğu vurgulanarak önemleri belirtilmiştir.

B. *İklim* (ss. 16-25) başlıklı bölümde ise bölgenin -kış ayları ağırlıklı olarak- hava durumundan bahsedilmiştir. Kış mevsiminde havanın -67°'ye kadar düşebildiği belirtilmiştir. Bunun yanında kış mevsimlerinin çok kurak ve rüzgârsız geçtiği vurgulanmıştır. Yaz mevsiminde ise havanın +30°'leri bulduğu, bulutlu ve rüzgârlı günler yaşandığı belirtilmiştir.

Eserin, *Sahaların Güney Kökenleri* ismini taşıyan **I. Bölümü** on dört alt başlıktan müteşekkildir. Bu bölümler şunlardır:

- *Sahaların Güney Kökenleri*
- *Dağılım*
- *Sahaların Fiziksel Özellikleri*
- *Ekonomik Faaliyetler*
- *Beslenme*
- *Giyinme*
- *Zanaatlar ve Sanatlar*
- *Boy Teşkilatı*
- *Aile*

- *Çocuklar*
- *Nikah ve Aşk*
- *Halk Edebiyatı*
- *İnançlar ve Şamanizm*

Bu bölümlerden *Sahaların Güney Kökenleri* (ss. 25-48) isimli I. numaralı bölümünde Saha/Yakut Türklerine ait bir hikâyeye verilmiş ve bu hikâyeden de Saha/Yakut Türklerinin güneyden kuzeye doğru olduğu düşünülen göçüne dair çıkarımlar yapılmıştır. Saha/Yakut Türkleri arasında hâlâ yaşadığını iddia ettiği bu hikâyeden sonra yazar, kendi çıkarımlarını öne sürerek Saha/Yakut Türklerinin güneyden kuzeye göçünü kanıtlamaya çalışmıştır. Örnek vermek gerekirse Saha/Yakut Türklerinin dilinde bulunan hayvan isimleri ve takvimde bulunan ayların isimlerinin şu anda yaşadıkları coğrafyada dillerine girmiş olma ihtimalinin zayıf olduğunu öne sürmüştür. Çalışmanın bu kısmı ise çeşitli araştırmacıların görüşleri verildikten sonra yazarın nihai tespitleriyle sonlandırılmıştır.

Dağılım adını taşıyan II. numaralı alt başlıkta ise (ss. 48-56) genel olarak, Saha/Yakut Türklerinin bölgedeki yerleşim yerlerinden ve nüfusundan bahsedilmiştir. Çalışmada bölge, kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş ve özellikle sulak alanların etrafındaki insan yerleşiminden bahsedilmiştir. Daha sonra ise Tunguzlar ile Saha/Yakut Türklerinin ikili mücadelelerine değinilmiş ve bu yapılırken bölgedeki Rus etkisi de vurgulanmıştır.

III. alt başlık ise *Sahaların Fiziki Özellikleri* (ss. 56-63) adını taşımaktadır. Burada Saha/Yakut Türklerinin etnik oluşumlarındaki olası Rus ve Tunguz etkisinin üzerinde durulmuştur. Daha sonra Saha/Yakut Türklerinin damak tatlarına, gözlerinin ve kulaklarının ne kadar hassas olduklarına ve de başarılı oldukları meslek dallarına bir paragrafta değinilmiştir. Bunun yanında ilgi çekici bir nokta ise yazarın, Saha/ Yakut Türklerinin soğuğa, açlığa, uykusuzluğa ve buna benzer insanı yorgun ve hâlsiz duruma getiren şartlara karşı çok dayanıklı olduğunu belirtmesidir. Bu paragraftan da coğrafyanın insan üzerindeki kalıcı etkilerini gözlemlemek mümkündür. Bu bölümün son kısmı ise hastalıklara ayrılmıştır. Burada yazar, bölgede kaldığı süre boyunca sıkça gözlemlediği hastalıklardan bahsetmiştir. Saha/ Yakut Türklerinin genel olarak yaşlandıklarında göz hastalıkları yaşadığı, bunun dışında ise sinir hastalıklarına yakalandıkları belirtilmiştir. Belli başlı birkaç hastalık dışında bir hastalığa denk gelmediğini belirten yazar, bu durumu çoğu hastalığın ev ortamında Şaman yöntemleriyle tedavi edilmesine bağlamıştır.

Çalışmanın IV. numaralı alt başlığını teşkil eden *Ekonomik Faaliyetler* (ss. 64-79) başlığı altında ise Saha/Yakut Türklerinin geçmişten günümüze kadar uğraşmış oldukları ekonomik faaliyetlere değinilmiş, bunların içinde de en çok hayvancılık mesleğine vurgu yapılmıştır. Bu hususların yanında ise Saha/Yakut Türklerinde atın önemine değinilmiş ve son olarak ise hayvanları beslemek için gerekli olan maddeleri nasıl temin ettikleri açıklanmıştır. Burada Saha/Yakut Türklerinin geçmişte çok hayvana sahip oldukları için balık avlamaya ihtiyaç duymadıkları fakat mevcut durumda bu kadar hayvana sahip olmadıkları için balık avlamak zorunda kaldıkları ve bu durumdan da rahatsız oldukları belirtilmiştir. Kitapta Saha/Yakut Türkçesinde balıkçılıkla ilgili kelimelerin büyük oranda başka dillerden alınmış olduğunun belirtilmesi de bu kanıyı destekler nitelikte değerlendirilebilir.

Beslenme (ss. 79-88) adı verilen V. alt başlıkta ise Saha/Yakut Türklerinin at etine ve kısrak sütüne olan düşkünlükleri, kımıza verdikleri değer ve kımızın nasıl yapıldığına dair önemli bilgilerden sonra Sahaların arasında yağın nasıl tüketildiği, hangi hayvanların etinin yenmesinin halk arasında doğru ya da yanlış olarak değerlendirildiği de belirtilmiştir. Et tüketiminden baharat tüketimine kadar detaylı bilgilerin verildiği bu bölümde araştırmacının gözlem yeteneği de kendini belli etmektedir.

VI. alt başlık *Giysiler* (ss. 88-97) olarak adlandırılmıştır. Bu bölüme Saha/Yakut Türklerinin taktıkları şapkalar ve motiflerinden bahsedilerek başlanmıştır. Takılan şapkaların yaz ve kış aylarına göre farklılıkları üzerinde durulmuştur. Bunun sonrasında ise ayakkabı, eldiven, kemer, kaşkol gibi kıyafetler üzerinde durularak yorumlanmıştır.

VII. alt başlık olan *Yapılar* (ss. 97-104) kısmında ise Saha/Yakut Türklerinin evleri, ev içindeki yerleşim ve en önemlisi yerleşimde uygulanan kurallardan bahsedilmiştir. Kış mevsimlerinde evlerini nasıl ve hangi malzemeler ile koruduklarına değinilmiştir. *Urasa*, *Yurta* gibi yapıların özelliklerinden bahsedilmiş ve dikkat çekici bir husus olarak evin farklı bölgelerinde bulunan ranzalara yerleşimden bahsedilmiştir. Buna göre bir Saha/Yakut Türkünün evindeki ranzalarda damatların, önemli olmayan misafirlerin, ev sahiplerinin ranzalarının yeri sabittir ve bu kurallara riayet edilmektedir. Bu bölüm ise evlerde kullanılan şöminelerden bahsedilerek sonlandırılmıştır.

Zanaatlar ve Sanatlar (ss. 104-119) adı verilen VIII. bölümde de Saha/Yakut Türklerinin ev eşyası ve alet yapımında kullandıkları malzemelere dair bilgiler verilmiştir. Farklı malzemeler için melez, akağaç gibi çeşitli ağaç türlerinin kullanıldığı üzerinde durularak sebepleri de belirtilmiştir. Bunun yanında Saha yerinde geçmişte ve günümüzde kullanılan madenler

hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın bu bölümü Saha/Yakut Türklerinin el sanatları hakkındaki yorumlarla sonlandırılmıştır.

IX. bölüm ise *Boy Teşkilatı* (ss. 119-175) olarak isimlendirilen bu bölümde Saha/Yakut Türklerinin boy ve oymak yapıları detaylı bir şekilde, alıntılarla da desteklenerek, incelenmiştir. Düğün âdetleri, misafire nasıl davranıldığı, ikramların nasıl ve neye göre yapıldığına dair önemli bilgiler içermektedir. Buradan Saha/Yakut Türklerinin ata ne kadar önem verdiği de yeniden gözlemlenebilmektedir. Bu bölümde coğrafyanın; kişilerin yaşamlarına nasıl etkilerinin olduğu vurgulanarak bu coğrafyada yalnız yaşamının imkansız olduğu fikri öne sürülmüştür. Destanlardan yola çıkılarak Saha/Yakut Türklerinin hangi sebepleri savaşıma değer buldukları, ceza sistemleri, birlik olma bilinçleri, oymakların idari yapısı gibi çeşitli konulara ışık tutulmuştur. Bu bölümün sonunda ise oymak mensuplarının görevlerine değinilmiştir. Bunun yanında işlenen suç ne olursa olsun cezaların bireye karşı derin bir saygı ve eşitlik ilkesine uygun olarak verildiğinin belirtilmesi de dikkat çekici bir husustur.

Aile (ss. 175-177) adı verilen X. bölümde ise yazar Saha/Yakut Türklerinin aile yapılanmalarından kısaca bahsetmiştir. Bu bölümde *ie-usa*, *aga-usa* ve *kergen* adı verilen anlayışlara da vurgu yapmıştır.

XI. bölüm *Çocuklar* (ss. 177-181) şeklinde adlandırılmıştır. Burada ilk önce Saha/Yakut Türklerinin doğurganlık özellikleriyle ilgili bilgiler verilmiş çocuk sayısının fazlalığının ise bir ‘‘Tanrı nimeti’’ olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Bu bölümün devamında Saha/Yakut çocuklarının yaşayış tarzlarına, oyuncaklarına ve ilgi alanlarına dair ilginç bilgiler verilmiştir. 10 yaşındaki bir çocuğun yarı yetişkin olarak değerlendirilmesi de dikkate değer bir husustur.

Çalışmanın XII. bölümünde ise *Nikah ve Aşk* (ss. 181-184) başlığı altında Saha/Yakut Türklerinin düğün geleneklerine, düğün merasiminde misafirlerine nasıl davrandıklarına, eş seçiminin nasıl yapıldığına ve ideal bir eşte aradıkları özelliklere değinilmiştir. Bu bölümde dikkat çeken husus ise Saha/Yakut Türklerinin eş seçiminde duygularından ziyade mantıklarıyla hareket ettiklerinin fakat bu durumun onların aşkı bilmemesinden dolayı değil karşılıklı saygıya verdikleri önemden dolayı olduğunun belirtilmesidir.

Çalışmanın *Halk Edebiyatı* (ss. 184-198) adını taşıyan XIII. bölümünün girişinde Bötling, Vambery, Radloff gibi araştırmacıların Saha/Yakut Türkçesiyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Saha/Yakut Türklerinin gündelik yaşamlarında kullandıkları kelimeler ile destanlarda kullandıkları kelimelerin birbirinden oldukça farklı olması ilgi çekici bir husus olarak dikkat çekmektedir. Bu konuların yanı sıra Saha/Yakut Türklerinin şarkı geleneklerine,

motiflerine, düzenliyor oldukları şarkı yarışmalarına, şarkıları nasıl icra ettiklerine dair bilgiler de bu bölümde kaleme alınmıştır. Çalışmanın bu bölümü Saha/Yakut Türklerinin arasında hikâye dinlemeye olan hassasiyetleri ve *storya*, *kepsen* ve *olongo* adı verilen türlerin kısa tanımları ile son bulmuştur.

İnançlar ve Şamanizm (ss. 198-259) şeklinde isimlendirilmiş olan XIV. bölümde Saha/Yakut Türklerinin Şamanizm'e dair inançları ve bu inançları hayatlarına uygulama şekillerinden detaylıca bahsedilmiştir. Burada Saha/Yakut Türklerinin kurban merasimleri, cenaze ritüelleri, Şamanların gündelik hayatları gibi farklı konulara da değinilmiştir. Bunun yanında Şamanların güç aldıkları iddia edilen *Emeget* isimli ruhlardan, bu Emegetlerin sahip oldukları güce göre tasnifinden, Şaman kıyafetlerinden, Şaman davulunun özelliklerinden, Şaman törenlerinden, tören esnasında söylenen ilahilerden, törenlerin neden ve ne şekilde yapıldığına dair gözlemlere dayalı bilgiler verilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise ‘‘Yada Taşı’’ olarak bilinen nesnenin *Sata* adı ile Saha/Yakut Türklerinde de bir dönem kullanıldığı bilgisi dikkat çekmektedir.

Çalışmanın *Saha/Yakut Tarihine Kısa Bir Bakış* isimli **II. Bölümü** beş alt başlıktan müteşekkildir. Bunlar:

- *Saha Ulusunun Etnik Kökenleri*
- *XVII-XVIII. Yüzyıllarda Sahaların Dağılımı ve Nüfus Hareketleri*
- *Çarlık Rusya Döneminde Saha Ülkesi (1632-1917)*
- *Sovyetler Birliği Döneminde Saha Ülkesi*
- *Saha Cumhuriyeti*

Saha Ulusunun Etnik Kökenleri (ss. 259-290) bölümünde genel olarak konuyla ilgili farklı bilim adamlarının görüşleri derlenerek yorumlanmıştır. Burada Saha/Yakut Türklerinin bölgeye geliş tarihi hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Kitabın bu bölümünde Saha/Yakut Türklerinin eski dönemleri aşama aşama ele alınarak değerlendirilmiş ve Rusların bölgeye devlet desteği ile gelerek incelemeler yapıldığı belirtilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde kaynak sayısının azlığına vurgu yapan yazar, bu sebeple dil ve folklor verilerine dayalı çıkarımlar yapmanın doğru olacağını belirtmiştir. Buna bağlı olarak da Saha/Yakut Türklerinin Kurikanlar ve Kıpçaklar gibi boylar ile benzerliklerine değinmiş ve burada ilginç bir husus olarak da Saha/Yakut Türklerinin oymak isimleri ile Oğuz-Kıpçak boy ve oymak isimlerinin çok ciddi bir mânâda benzerliğini gözler önüne sermiştir.

XVII-XVIII. Yüzyıllarda Sahaların Dağılımı ve Nüfus Hareketleri (ss. 290-301) bölümünde de Rus kayıtlarına dayanarak Saha/Yakut Türklerinin göç yolları irdelenmiş ve nüfuslarına dair çıkarımlar yapılmıştır. Burada çiçek hastalığı, kürk hayvanı avcılığı gibi sebeplerin de göç hareketleri üzerindeki etkisine değinilmiş ve 1897 yılında Rusya'da yapılan nüfus sayımında Saha/Yakut Türklerinin yeri de vurgulanmıştır.

Çarlık Rusya Döneminde Saha Ülkesi (1632-1917) (ss. 301-304) bölümünde ise Çarlık Rusya'nın oluşumuna ve Rus devletinin bugünkü Saha topraklarına nasıl yerleştiğine dair önemli bilgiler verilmiştir. Burada ilgi çeken bir nokta ise Çarlık Rusya'nın Saha/Yakut Türklerini asimile etmek için uygulamış oldukları karma evlilikler, sosyal ilişkiler ve kültür alışverişleridir. Çarlık Rusya'nın Saha/Yakut Türklerine dair uyguladığı bir diğer önemli politika ise Hristiyanlaştırma politikasıdır. Fakat yazar her ne kadar resmîyette Hristiyan olsalar da Saha/Yakut Türklerinin hâlâ Göktanrıcılık ve Şamanlık inançlarını korudukları vurgulanmıştır. Bu bölge Ruslar tarafından bir sürgün coğrafyası olarak değerlendirilmiş fakat bu bölgeye aydınların sürülmesinin de Saha/Yakutların fikir hayatının gelişmesinde büyük önem arz ettiği yazar tarafından vurgulanmıştır.

Sovyetler Birliği Döneminde Saha Ülkesi (ss. 304-305) bölümünde ise Sovyet döneminde Saha ülkesindeki yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesinden, Saha Devlet üniversitesinden ve Saha bölgesinin II. Dünya Savaşında Rusya'nın savunulmasındaki önemine değinilmiştir.

Saha Cumhuriyeti (ss. 305-308) bölümünde de Saha Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, kitabın yazıldığı dönemdeki ekonomik faaliyetlerinden, nüfusundan, madenlerinden ve genel olarak her anlamdaki reformlarından bahsedilmiştir.

Kaynakça (ss. 309-324) bölümüne baktığımızda ise araştırmacının oldukça geniş sayılabilecek kaynakçası ile karşılaşmaktayız. Kaynakçanın büyük bir çoğunluğunu Rus yazarlar oluşturmasının yanında Nikolaus Poppe, Ulla Johansen, Hüseyin Namık Orkun gibi isimlere de yer verilmiştir.

İndeks (ss. 325-332) kısmı incelendiğinde ise geniş çaplı bir indeks bölümü ile karşılaşırız.

Sonuç

Saka Yakutlar adlı eser, akıcı denilebilecek bir üslupla kaleme alınmıştır. Coğrafi olarak imkânların kısıtlı olduğu bu bölge ve bu bölgenin halkı hakkında değerli bilgiler içerdiği düşüncesindeyiz. Çalışmanın beslenme, giyinme, hastalıklar gibi sosyal yaşama dair bilgiler içermesinin önemini yanında sosyal durumlarla birlikte dönem dönem yaşanan siyasi olayları da içeriyor olması çalışmayı tek yönlülükten kurtarmış ve kapsamını artırmıştır. Bize göre ise

bu çalışmanın en önemli yanı, kaynaklardan derlenen bilgilerin yanında araştırmacının bu coğrafyada yıllarını geçirerek kazandığı gözlemlerini içeriyor olmasıdır.

Kaynakça

- Arat, R. R. (1987). ‘‘Türk Şivelerinin Tasnifi’’. *Makaleler*, C.I, s.139. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kirişçiöğlu, F. (1999). *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.